

הקדמה למורה

פרויקט **"פנים. יום. זיכרון."** הוא מיזם אומנותי שמנציח זיכרונות מחייהם של נופלים באמצעות סרטי אנימציה. רסיסי זיכרון, רגעים קטנים בחייהם של הנופלים, שחברים וקרובים של הנופלים בחרו לשתף, קמים לתחייה על המסך ומעניקים ליקיריהם נצח. בבסיס הפרויקט עומדת האמונה שהזיכרונות נושאים משמעות יותר מיום אחד בשנה.

בכל שנה אנו פונים ליוצרים צעירים בתחום האנימציה בבקשה להנציח רגעי מפגש וחסד בחיי הנופלים. היום הפרויקט מונה יותר מ-40 סרטים, ובכוונתנו לבסס מאגר זיכרונות וירטואלי ישראלי רחב ממדים. את כל הסרטים ומערכי השיעור, המתאימים למגוון שכבות גיל, אפשר למצוא באתר בית אבי חי, [בעמוד הפרויקט](#).

לקראת יום הזיכרון לחללי מערכות ישראל ולנפגעי פעולות האיבה, יצרנו מערכי שיעור חדשים העוסקים בזיכרון ומותאמים לכיתות ה'-י"ב, ואף למכינות קדם צבאיות; כל שכבת גיל על פי יכולותיה.

אנו מאמינים כי מערכי שיעור אלה, הכוללים צפייה בסרטים שונים ודיון מעמיק על משמעותו של הזיכרון בחיינו בהקשר של הסרטים שראינו, מאפשרים לנו להשפיע על עיצוב תודעת הזיכרון של תלמידינו.

אומנם מערכי השיעור הינם מותאמי גיל, ואולם אין אנו יודעים מהם הסיפורים המשפחתיים של התלמידים. אנו ממליצים לצפות מראש בסרטי מערך השיעור שבחרתם ולנקוט משנה זהירות שעה שאתם דנים בנושאים המורכבים שיום הזיכרון מזמן לדיון.

מערכי השיעור, המציעים מגוון תכנים והצעות לדיון, הם ארוכים יותר מזמן שיעור ממוצע. עליכם לבחור את התכנים המתאימים ביותר לכיתתכם, וכך להתאים את מהלך השיעור לזמן העומד לרשותכם.

אנו מאחלים לכם הצלחה וימים טובים,

צוות הפרויקט

לומדים וזוכרים

לספר כדי לזכור – בעקבות הסרטים "יום הולדת" ו"גל רחוק"

במערך זה נעסוק בסיפור ככלי ליצירת זיכרון וליצירת זהות אישית ולאומית. נבחן גם את מחירי הזיכרון ואת חשיבות האיזון שבין זיכרון ושכחה.

חלק ראשון: תרגיל כתיבה (15 דקות / 5 דקות)

נפתח את המפגש בתרגיל כתיבה קצר. נבקש מהמשתתפים לבחור אירוע חסר חשיבות מבחינתם ו"לא-זכיר" מהחודשים האחרונים ולתאר אותו בצורה הכי מפורטת שהם יכולים.

*אפשר לבקש מהמשתתפים להכין את המשימה הזאת מבעוד מועד ולהגיע איתה אל המפגש. כך תתאפשר כתיבה נקייה מההקשר של יום הזיכרון, שקושר בין זיכרון לאובדן. אם ישנה במכינה סדנה לכתיבה יוצרת ניתן לתאם את הנושא מראש.

- * נדון עם המשתתפים על משמעות הזיכרון ועל חוויית הכתיבה:
- * האם מעמדו של האירוע השתנה בעקבות הכתיבה?
- * האם לדעתם תזכרו אותו עכשיו יותר?
- * מהי החשיבות של אירועים קטנים, יומיומיים, בחייכם?
- * מה מעצב זיכרון?
- * האם נכון "לחפור" ולהעמיק בכל פרט ופרט?
- * זיכרונות הילדות שלנו מורכבים לא פעם מתמונות ומסיפורים שסיפרו לנו המבוגרים. האם אלה האירועים המשמעותיים ביותר בעיניכם? האם יש פער בין נקודת המבט של המספר או של המצלמה ובין החוויה שלכם?
- * מה מקומו של הסיפור בזיכרון?

חלק שני: צפייה ודיון (20 דקות)

נצפה בשני סרטי אנימציה קצרים העוסקים בזיכרונות של אירועים יומיומיים. מומלץ לצפות בשני הסרטים ברצף.

הנחיה לפני הצפייה: סרטי האנימציה לזכרם של שחר וקרט ובנימין מימון וסרמן עושים שימוש באמצעי מבע קולנועיים – זוויות "צילום", צבעים, רקע, מעברים, צלילים – כדי להביע תחושות ולספר את הסיפור. שימו לב אליהם. שימו לב גם לחלקים בסרט שמתאפשרים בזכות השימוש באנימציה.

בתום הצפייה בכל סרט נבקש לנסח את התחושות ואת המחשבות שעורר הסרט. לאחר מכן נדון בשני הסרטים.

נצפה ב"יום הולדת" (אורך: 2:21 דקות), סרט לזכרו של שחר וקרט.

רקע למנחה: (מתוך דברי היוצר):

"טקסט, כמו הפרויקט כולו, מוסר "זיכרון אישי". שלומי מספר על אחיו מתוך בליל זיכרונות פרגמנטרי, שנצבע בידי ילד שאיבד אח, חבר ודמות לחיקוי. הקו המוביל בקונספט הינו מעגלי - פער השנים בין האחים (11 שנה) מגושר ביום הולדתם המשותף. הוא פותח את הטקסט וסוגר אותו".

* מומלץ לקרוא עוד על שחר ועל יצירת הסרט [בעמוד הפרויקט](#).

נצפה ב"גל רחוק" (אורך: 2:40 דקות) – סרט לזכרו של בנימין מימון וסרמן.

רקע למנחה: (מתוך דברי היוצר):

"טקסט רסיסי הזיכרון של בתו ידידי ריגש אותנו מאוד, והחלטנו שהפוקוס בסרט ייצמד לנקודת מבטה של ידידי, ילדה צעירה המחכה לשובו של אביה, ולתחושת חוסר האונים המלווה את חוסר הידיעה על גורלה של הצוללת.

* מומלץ לקרוא עוד על שחר ועל יצירת הסרט [בעמוד הפרויקט](#).

לאחר הצפייה בסרט נקיים דיון:

- * מה הרגשתם כשצפיתם בסרטים?
- * באילו אמצעי מבע קולנועיים השתמשו היוצרים? באילו כלים אנימטיים השתמשו היוצרים?
- * מה הוסיפו אלו לסיפור שהסרט מספר?
- * איזה סיפור ביקשו קרובי החללים לספר?
- * מדוע לדעתכם בחרו לספר דווקא על הרגעים הללו?
- * האם אלו זיכרונות או סיפורים שמשמרים את הזיכרון?
- * אלמלא נפלו גיבורי הסיפורים האלה, האם לדעתכם האירועים הללו היו נשמרים בזיכרון באותו האופן?

נקרא יחד את הקטע המצורף מתוך הספר "האיש שחשב שאשתו היא כובע" מאת אוליבר סאקס:

"לכל אחד מאתנו יש סיפור חיים. עלילה פנימית - שהרציפות שלה, שהמשמעות שלה, היא עצם חיינו. אפשר לומר שכל אחד מאתנו בונה וחי 'עלילה', והעלילה הזו היא עצמנו, הזהות שלנו.

כשאנחנו רוצים להכיר אדם, אנחנו שואלים 'מה הסיפור שלו' - הסיפור האמיתי הכי פנימי שלו? - כי כל אחד מאתנו הוא ביוגרפיה, סיפור. כל אחד מאתנו הוא עלילה ייחודית, הנבנית ללא הרף, באורח לא מודע, על ידינו, באמצעותנו ובתוכנו - באמצעות התפיסות, התחושות, המחשבות והפעולות שלנו; ולא פחות באמצעות הדיבור שלנו, התיאורים המסופרים שלנו. מבחינה ביולוגית ופיסיולוגית אין בינינו הבדלים רבים; מבחינה היסטורית - כסיפורים - כל אחד מאתנו יחיד ומיוחד במינו.

כדי שנהיה אנו עצמנו, חייבת העצמיות שלנו להיות בידינו. עלינו להיות בעליו של סיפור החיים שלנו, ואם צריך - להחזיר אותו לבעלותנו. אנו חייבים 'לזכור' את עצמנו. לזכור את הדרמה הפנימית, את העלילה של עצמנו. אדם זקוק לעלילה כזו, עלילה פנימית רצופה, על מנת לשמר את זהותו, את עצמיותו".

אוליבר סאקס, "האיש שחשב שאשתו היא כובע", הוצאת מחברות לספרות, עמוד 121.

נשאל:

- * מה מוסיף לנו סאקס על חשיבותו של הסיפור?
- * באיזה אופן כורך סאקס בין הסיפור לזיכרון?
- * כיצד תתארו את פרויקט "פנים. יום. זיכרון." לאור התפיסה שסאקס מציע?
- * האם הסרטים שצפיתם בהם יישמרו בזיכרוןכם? האם סיפור הנופלים ישתמר?

חלק שלישי: לימוד משותף (25 דקות)

נקרא שלושה טקסטים העוסקים ביחסים בין זיכרון לשכחה, בכוחות שלהם, במחירים השמונים בכל אחד מהם ובאיזונים ההכרחיים בין שניהם. אפשר ללמוד את הטקסטים בחברותות או לבד. אפשר לחשוף בכל פעם טקסט אחד או להעלות את כולם על דף לימוד. מוצע כאן רצף לימוד מסוים וכמה שאלות על כל קטע.

שְׁנֵי כּוּחוֹת נִיתְּנוּ לָנוּ: זִיכְרוֹן וּשְׁכַחָה. אִי אֶפְשָׁר לָנוּ בְּלִעְדֵּי שְׁנֵיהֶם. אִילוּ לֹא הָיָה לְעוֹלָם אֶלָּא זִיכְרוֹן, מָה הָיָה גּוֹרְלָנוּ? הֵינּוּ כּוֹרְעִים תַּחַת מֶשֶׂא הַזִּיכְרוֹנוֹת. הֵינּוּ נַעֲשִׂים עֲבָדִים לַזִּיכְרוֹנָנוּ, לֹא־בֹתִים אֲבוֹתֵינוּ. קִלְס־תֶּרֶם־פָּנִינוּ לֹא הָיָה אִזְּלָא הַעֲתֵק שֶׁל דּוֹרוֹת עִבְרוּ. וְאִילוּ הָיִיתָ הַשְׁכַּחָה מִשְׁתַּלֵּטת בָּנוּ כְּלִיל - כְּלוֹם הָיָה עוֹד מָקוֹם לְתִרְבוּת, לְמַדָּע, לְהַכְרָה עֲצֵמִית, לְחַיֵּי נֶפֶשׁ? הַשְׁמֵרנוֹת הָאֶפְלָה רוצה לִישׁוֹל מֵאֲתָנוּ אֶת כּוֹחַ הַשְׁכַּחָה, וְהַפְסִידוֹ־מֵהַפְכָּנוּת רואה בְּכָל זִכְרִית עִבְרֵי אֶת "הָאוֹיֵב". אֵךְ לֹלָא נִשְׁתַּמְּרוּ בַּזִּיכְרוֹן הָאֲנוּשׁוֹת דְּבָרִים יְקִיר־עֶרֶךְ, מִגְּמוֹת נַעֲלוֹת, זֵכֶר תְּקוּפוֹת פְּרִיחָה וּמֵאֲמָצִי חִירוֹת וּגְבוּרָה, לֹא הָיִיתָ אֶפְשָׁרִית כָּל תְּנוּעָה מֵהַפְכָּנוּת. הֵינּוּ נִמְקִים בְּדִלּוֹתָנוּ וּבְבִעֲרוֹתָנוּ, עֲבָדֵי עוֹלָם.

שְׁהֵר הַזִּכְרוֹן יִזְכֵּר בְּמָקוֹמִי,
זֶה תִּפְקִידוֹ. שְׁהֵגֵן לְזֵכֶר יִזְכֵּר,
שְׁהִרְחוּב עַל שֵׁם יִזְכֵּר,
שְׁהַבְנִין הַיָּדוּעַ יִזְכֵּר,
שְׁבֵּית הַתְּפִלָּה עַל שֵׁם אֱלֹהִים יִזְכֵּר,
שְׁסַפֵּר הַתּוֹרָה הַמִּתְגַּלְגֵּל יִזְכֵּר,
שְׁהִיזְכֵּר יִזְכֵּר. שְׁהַדְגָּלִים יִזְכְּרוּ,
הַתְּכָרִיכִים הַצְּבָעוֹנִים שֶׁל הַהִיסְטוֹרִיָּה, אֲשֶׁר
הַגּוֹפִים שֶׁעָטְפוּ הִפְכוּ אֶבֶק. שְׁהָאֶבֶק יִזְכֵּר.
שְׁהָאֶשְׁפָּה תִּזְכֵּר בְּשַׁעַר. שְׁהַשְׁלִיָּה תִּזְכֵּר.
שְׁחִית הַשָּׂדֶה וְעוֹף הַשָּׁמַיִם יֵאָכְלוּ וְיִזְכְּרוּ,
שְׁכֹלֶם יִזְכְּרוּ. כִּדִּי שְׁאוּכָל לָנוּחַ.

(יהודה עמיחי, בתוך "מאחורי כל זה מסתתר אושר גדול")

ברל כצנלסון, "מקורות לא אכזב", בתוך: כתבי ברל כצנלסון, כרך ו, הוצאת מפא"י, תל-אביב תש"ז, עמ' 389

אוליבר סאקס קושר את הזיכרון או את הסיפור האישי ליצירת הזהות של כל אחד מאיתנו. ברל כצנלסון מתייחס אל חשיבות הזיכרון והשכחה ליצירת זהות והתפתחות לאומית.

- * האם אתם מסכימים עם דבריו של כצנלסון על חשיבות השכחה?
- * מה היה קורה לכם בלי האיזון בין שני הכוחות הללו?
- * אם הייתם שמים על כף המאזניים את שני הכוחות האלה, איזה סוג של זיכרונות-סיפורים הייתם מבקשים להניח בצד הזכור ואילו בצד השוכח?
- * בהתייחס לדבריו של כצנלסון, מבחינה לאומית, איפה תמקמו את יום הזיכרון על הציר שבין שכחה לזיכרון?

שאלות לדיון:

- * מה מבקש עמיחי?
- * איזה מקום תופס הזיכרון בחייו?
- * באיזה אופן הוא מבקש לאזן בין הזיכרון לשכחה?
- * כיצד הבנתם את הדרישה: "שיזכרו במקומי"?
- * האם מתייחס עמיחי לזיכרון אישי או לזיכרון לאומי, או שמא לשניהם?

את הטקסט הבא כתב גיורא פישר, שנהיה למשורר לאחר נפילת בנו מרום בג'נין בשנת 2020.

שאלות לדיון:

- * מה מבקש פישר?
- * איזו שלוה הוא מבקש מהשכחה?
- * האם הוא מבקש את הסיפור כולו או רק את חלקו?
- * לו היה צריך לבחור הכול או כלום, לזכור או לשכוח, באיזה כוח הוא היה בוחר לדעתכם?

מי יתן
ואהיה כְּבֶר זֶקֶן
מְבֻלָּל.
אם אֶז אֶשְׁאַל:
לְמָה הוּא לֹא בָּא לְבָקֵר?
אֶל תֹּאמְרוּ:
אֲבֵל, הוּא נָפֵל
לִפְנֵי הַמּוֹן זָמָן.
אֲמָרוּ:
הוּא הָיָה פֶּה אֶתְמוֹל
וְאָמַר שִׁבּוּא גַם מָחָר.

גיורא פישר מתוך "אחרי זה", הוצאת "עם עובד", תש"ע

סיכום

בבתי העלמין הצבאיים חקוק לרוב פסוק אחד מספר ירמיהו המדבר על זיכרון. "...כִּי מִדֵּי דְבָרֵי בּוֹ זָכַר אֶזְכְּרֶנּוּ עוֹד..." (ירמיהו ל"א, י"ט). ירמיהו, שמדבר על הבן (יקיר לי) אפרים, מתייחס לדיבור, לסיפור עליו, כאל דרך להחיותו ולשמר את הזיכרון שלו.

הפרויקט "פנים. יום. זיכרון." מאפשר לחברים ולקרובים לספר סיפור פשוט, זיכרון של רגע יחיד, ודרכו להנציח ולהאיר את חיי יקיריהם, את הקשר ביניהם ואת ייחודם, שהרי הסיפור שאנחנו מספרים על יקירינו הוא הזיכרון החי ביותר.

"לכל אחד מאתנו יש סיפור חיים. עלילה פנימית - שהרציפות שלה, שהמשמעות שלה, היא עצם חיינו. אפשר לומר שכל אחד מאתנו בונה וחי 'עלילה', והעלילה הזו היא עצמנו, הזהות שלנו.

כשאנחנו רוצים להכיר אדם, אנחנו שואלים 'מה הסיפור שלו - הסיפור האמיתי הכי פנימי שלו?' - כי כל אחד מאתנו הוא ביוגרפיה, סיפור. כל אחד מאתנו הוא עלילה ייחודית, הנבנית ללא הרף, באורח לא מודע, על ידינו, באמצעותנו ובתוכנו - באמצעות התפיסות, התחושות, המחשבות והפעולות שלנו; ולא פחות באמצעות הדיבור שלנו, התיאורים המסופרים שלנו. מבחינה ביולוגית ופיסיולוגית אין בינינו הבדלים רבים; מבחינה היסטורית - כסיפורים - כל אחד מאתנו יחיד ומיוחד במינו.

כדי שנהיה אנו עצמנו, חייבת העצמיות שלנו להיות בידינו. עלינו להיות בעליו של סיפור החיים שלנו, ואם צריך - להחזיר אותו לבעלותנו. אנו חייבים 'לזכור' את עצמנו. לזכור את הדרמה הפנימית, את העלילה של עצמנו. אדם זקוק לעלילה כזו, עלילה פנימית רצופה, על מנת לשמר את זהותו, את עצמיותו".

אוליבר סאקס, "האיש שחשב שאשתו היא כובע", הוצאת מחברות לספרות, עמוד 121.

"שני כוחות ניתנו לנו: זיכרון ושכחה. אי אפשר לנו בלעדי שניהם. אילו לא היה לעולם אלא זיכרון, מה היה גורלנו? היינו כורעים תחת משא הזיכרונות. היינו נעשים עבדים לזיכרוננו, לאבות-אבותינו. קלסתר-פנינו לא היה אז אלא העתק של דורות עברו. ואילו הייתה השכחה משתלטת בנו כליל - כלום היה עוד מקום לתרבות, למדע, להכרה עצמית, לחיי נפש? השמרנות האפלה רוצה לישול מאתנו את כוח השכחה, והפסידו-מהפכניות רואה בכל זכירת עבר את "האויב". אך לולא נשתמרו בזיכרון האנושות דברים יקרי-ערך, מגמות נעלות, זכר תקופות פריחה ומאמצי חירות וגבורה, לא הייתה אפשרית כל תנועה מהפכנית. היינו נמקים בדלותנו ובבערותנו, עבדי עולם".

ברל כצנלסון, "מקורות לא אכזב", בתוך: כתבי ברל כצנלסון, כרך ו, הוצאת מפא"י, תל-אביב תש"ז, עמ' 389

מי יתן ואֶהֱיָה כְּבָר זָקֵן מְבֻלָּבֵל. אם אֶז אֶשְׁאַל: לָמָּה הוּא לֹא בָּא לְבַקֵּר? אֵל תֹּאמְרוּ: אֲבֵל, הוּא נָפֵל לִפְנֵי הַמּוֹן זָמָן. אֲמָרוּ: הוּא הָיָה פֶּה אֶתְמוֹל וְאָמַר שְׂיָבוֹא גַם מָחָר.	שֶׁהָרֶזֶק הַזֶּכֶר בְּמִקְוֵי, זֶה תִּפְקִידוֹ. שֶׁהָגָן לְזֶכֶר יִזְכֹּר, שֶׁהָרָחוֹב עַל שֵׁם יִזְכֹּר, שֶׁהַבִּנְיָן הַיְדוּעַ יִזְכֹּר, שֶׁבֵּית הַתְּפִלָּה עַל שֵׁם אֱלֹהִים יִזְכֹּר, שֶׁסֶּפֶר הַתּוֹרָה הַמִּתְגַּלְגֵּל יִזְכֹּר, שֶׁהַיִּזְכֵּר יִזְכֹּר. שֶׁהַדְּגָלִים יִזְכְּרוּ, הַתִּכְרִיכִים הַצְּבֻעוֹנִיִּים שֶׁל הַהִיסְטוֹרִיָּה, אֲשֶׁר הַגּוֹפִים שֶׁעָטְפוּ הִפְכוּ אֶבֶק. שֶׁהָאֶבֶק יִזְכֹּר. שֶׁהָאֶשְׁפָּה תִזְכֹּר בְּשַׁעַר. שֶׁהַשְּׁלִיָּה תִזְכֹּר. שֶׁחֵית הַשְּׂדֵה וְעוֹף הַשָּׁמַיִם יֵאָכְלוּ וְיִזְכְּרוּ, שֶׁכֻּלָּם יִזְכְּרוּ. כְּדֵי שְׂאוּכַל לָנוּחַ.
--	---

גיוור פישר מתוך "אחרי זה", הוצאת "עם עובד", תש"ע

(יהודה עמיחי, בתוך "מאחורי כל זה מסתתר אושר גדול")